kritika

SZÓTÁR, AMI OLYAN, AKÁR EGY NAGYREGÉNY

Varga Melinda

A *Bühnagy székely szótár* című hiánypótló és komoly nyelvészeti munka gyökerei a kilencvenes évek közepéig nyúlnak vissza. Sántha Attila *Münchhausen báró csodálatos versei* című kötete ugyanis már tartalmaz székely nyelvjárásban íródott verseket. A székely szavak egybegy űjtése a kétezres években kezdődik el, de annak „megalapozása" valószínűleg annál régebbi.

Sánthát elsősorban mint költőt foglalkoztatta a nyelv nyersanyaga, s ez azért lényeges szempont, mert a *Bühnagy* – amely a 2004-es *Székely szótár* legalább duplájára bővített, javított, újragondolt kiadása – jóval túlmutat a száraz nyelvészeti munkákon. Olyan, mintha egy izgalmas novellafűzért vagy nagyregényt tartanánk a kezünkben, amelyet lírai, szép csengésű szavak, szóbokrok, fogalmak tarkítanak.

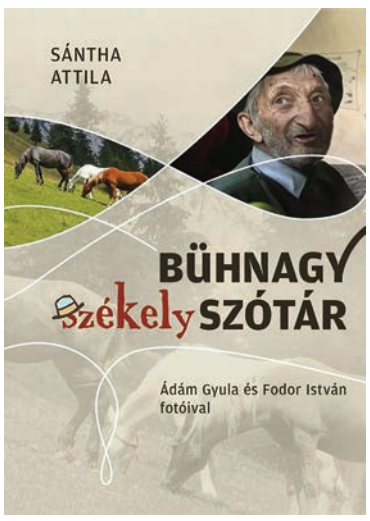

A szerző nyelvészeti munkája a székelység eredettörténetével kapcsolatban (egész korai időszakig, az 5. századig, kisebb valószínűséggel a 9. századig!) derít ki egészen meghökkentő dolgokat, megtudjuk azt is, számos magyar szó eredete a székely nyelvjárásból vezethető vissza, a nyelvi emlékezet erős, megtartotta ezeket a jelentésmezőket. Ilyen a *gac* (gazos hely, veszekedő, civakodó, házsártos, szigorú kegyetelen, harapós, rugós állat) vagy a *pet* (kisgyermek hímvesszeje) szó, amely a *pötty* és *pöcs*, na meg *pöttömnyi* szavak családjába tartozik.

A szótárban utalást találunk Benkő Loránd a népcsoport korai történetével kapcsolatos elméletére is, miszerint a székelység délszláv szavakat vett át, így a magyar nyelvterület délnyugati határvidékén éltek Erdélybe településük előtt. A *kulyak* szavunk azonban megcálfolja ezt az elméletet, kiderül, a keleti szláv hatás sokkal erőteljesebb a székelyben. Más ilyen szavak a *harisnya*, a *lok*, a *radina*, a *tál*, a *talabor* és *zseréb*, és valószínűsíthető, hogy a *bálerka*, a *batyó*, *batyóka*, a *buják*, a *cárina*, a *cibere*, a *kaláka*, *kosornya*, *karinca*, *mándruc*, *nádra*, *náprátyi*, *nyemák*, *plátka*, *parapács*, *szemerke*, *szemerkefenyő*, *zuvat*, melyek mind ruszin eredetűek. A famunkálással kapcsolatos szláv szavak: *brák*, *brákfa*, *cseter*, *cseterfa*, *dránica* is ebbe a csoportba tartoznak.

A műből kiderül, nemcsak Székelyföldön élnek vagy éltek székelyek, hanem a kolozsvári Kétvízköz, Kalotaszeg, Barcaság, Fogarasföld, Szászföld, a Fekete Körös vidéke, Hajdú-Bihar megye, Hunyad megye, Déva környéke, Baranya-Tolna, Tövishát, a Nyitrától északkeletre található Zoborvidék, Szabolcs vármegye, az Őrség, Pozsony és Moson vármegyék, de a brazíliai Boldogasszonyfalva és a Fertő-tó közelében található Pándorfalu is kötődik a népcsoporthoz, és Moldvában sem csak csángókkal találkozunk, hanem székelyekkel is, a *csinál* és a *csán* szavak használatából ugyanis erre lehet következtetni.

A *Bühnagy székely szótár* csipkelődő és humoros szómagyarázatokat is tartalmaz, a szerző jó érzékkel szúr be helyenként humorosabb részeket. Kortárs irodalmi művekből is idéz, így a *csemerkedés* (utálatoskodás, csömörködés) szavunkat Orbán János Dénes *A zákhányos csuda* című művének részletével illusztrálja, s hogy a klasszikus irodalmunk se maradjon ki a példák sorából, a csenderít (ostorral pattint a lóra vagy ló mellé, csap, cserdít, csettint) szavunk magyarázatát Mikszáth Kálmán *A fekete város* című művének részletével teszi érzékletesebbé.

Sántha Attila: Bühnagy székely szótár. Ádám Gyula és Fodor István fotóival. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2018.

Miklóssi Szabó István

LEMEGYEK HÍDBA, S FELAVATOM MAGAM,

hallottam a rádióban, ahogy Csíkszeredába értem. Félre kellett álljak az autóval, hogy kiröhögjem magam. Így ismertem meg az Open Stage csapatot, amely a balesetveszélyes reklámot elkövette.

Némi kutakodás után rájöttem, hogy profi színészekről van szó, akik nagyon szókimondóak, hitelesek, a vidék jellegzetes humorából bőséggel merítenek, sok esetben nem is a tréfa, a csattanó, hanem annak az előadásmódja a lényeges. Paródiáik görbe tükör elé állítják a nézőket, hallgatókat, legyen az szöveg, zene (lakodalmas rockon, dörgedelmes rock- és népzenén át egészen a gyerekdalokig).

2007-ben jelent meg első lemezük, a *Székelylend*. Teremtéstörténettel kezdődik: *kezdetben olyan sötétség volt, hogy a légy azt sem tudta, merre zümmögjön*, aztán jött az ősrobbanás, amely *nem egy brassai butélia kipukkanása volt*. A bolygók *azért forgolódtak a Nap körül, mert fáztak. Ott volt a Szereda bolygó, a Merkuria, a roma bolygó, a Rupiter, a katonabolygó, a Plutonier, stb.* Aztán a Földön megszületik a *Homo Szekujensz Szekujensz*, rendes nevén *Pesta*, aki hiába tiltakozik az elnevezése ellen (így hogy csajozzon az ember?). Elindul hont foglalni, hogy azt pityókával ültesse be, bicskával karcolja ki a határvonalát. Következik a kapornyási polgármester-választás, utána a Pettyes Kakas FM adását hallgathatjuk (a lemez egyik csúcspontja), majd a kapornyási csövesek rappelnek, és így tovább. A csapat ügyesen építette a hanganyag ívét, az ősrobbanástól, teremtéstől a honfoglaláson, földönkívülieken át a holdra szállásig viszi a hallgatót. Majd a Vonzó Csóré Felsőtestűek *Aranka, szeretlek!* dala zárja a korongot, aminek a Youtube portálon röpke 10 millió körüli látogatottsága van.

2009-ben jelent meg a *Kettes Székelylend* lemez. Míg az előző lemezen nagyobb hangsúly volt a szövegen, itt a daloké a főszerep. Kitűnő kivétel a *Szinkronstúdió* rész, amelynek első munkája mi más lehetne, mint a *Dallas* sorozat szinkronizálása, székelyesítése. A nagy sikerű *Letörtétek a tükrünköt* dalt a *Csülök* FM adása követi, ami a Pettyes Kakas FM-re hasonlít, ám sokkal jobban sikerült *(reklamációk következnek, amiből a kölcsönnyeinket kifizessük, me mán egy szál nadrágban járok, s az es turkálós, akciós, s még belé es van tódva, úgy nézek ki, mint Csapágy Feri)*. Kiemelést érdemel a *Támad a szubcooltúra* rockdal *(veszélyben a pityókafőd, kolorádók rágnak essze mindent)*.

A csapat utolsó lemeze, a *Lájkodalom* 2011-ben jelent meg. Több fénypontja is van, a nagy sikerű *Kalinka kaland* dal *(kapcsold bé a dzepeszét, aztán adsz egy kortyot még, a szexi izomrostjainkra nyomjunk egy kis sprét)*, a már legendássá vált *Ugye Magdi?* szövegrész, melyhez rövidfilm is készült, és kitűnően érzékelteti a romániai bürokráciát. A *Tréningagyast adt* dal valójában a német Rammstein együttes *Ich tu dir weh* számának a parodizálása. Míg az első lemezen kitűnő ívet épített ki az Open Stage, itt is inkább a dalokon van a hangsúly.

Bár a csapat sajnos befejezte a működését, emlékezetes, sajátos munkákkal színesítette a székelyföldi (és nem csak) humorpalettát. Szövegeikből egy félig-meddig elfeledett világ köszönt vissza (főként a kilencvenes évek vége), lenyomata egy szerencsésen elmúlt világnak.

vers

Sántha Attila

Hogyan menjünk radinába[1] a lërhëz[2]?

Reggeliben Máris
eszét űzte[3] máris:
lement a jégre,
eme fordított égre,
mely nyáron gübe,[4]
s miközben pilinkélt,[5] leüle.

Habár a lány kissé icsu,[6]
gyorsan előkerült glicsu,[7]
s hogy eszét tovább űzze,
azt lábára felfűzte.

Gelevőgyi[8] leány, métt méssz
a tikhíjvékony[9] mészre,
tatar[10] még a jég,
a vég elérhet!

Glicsuzott Máris, glicsuzgatott:
a jég sem szakadt bé,
a suj le nem verte,[11]
s egy pirre[12] eljöve az este.

Ekkor egy ülü[13] megjelent,
mi jót nemigen jelent,
s lecsapott Márishoz a jégre:
az anyja volt az, végre!

„Mit csinálsz, te büh[14] teheny,
elglicsuztad az eszed,
pedig most kéne éppen
a lërhëz radinába menned!"

Csak ezt ne mondta volna
a jó asszony, csak ezt ne:
a tajdok[15] leány hazament,
s anyját a lerben megsütte.

Mondta a jó asszony a lerben:
„apja ez a leány mereiben[16]..."

---

1. újszülöttnéző látogatásra
2. sógorhoz
3. rosszban sántikált
4. úsztató
5. gyengén havazott
6. ügyetlen
7. korcsolya
8. háborodott, szeleburdi
9. tojáshéjvékony
10. vékony, gyenge
11. nem történt semmi baja
12. szempillantásnyira
13. ölyv
14. nagy
15. ügyetlen, aki mindent félreért
16. merőben